

Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 1999:14

Suomen romanit

Finitiko romaseele

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖ

Helsinki 2000

Sisällys

Nykytilanne.....
Perusoikeusuudistus 1995
Historiaa
Kieli ja kulttuuri
Asuminen
Sosiaali- ja terveyspalvelut
Lasten päivähoido ja koulunkäynti
Työvoimakoulutus
Osallistuminen ja järjestötoiminta
Kansainvälinen yhteistyö ja ihmisoikeuspolitiikka
Romaniasian neuvottelukunta
Alueelliset neuvottelukunnat
Romaniväestön koulutusyksikkö
Romanikielen lautakunta
Romanipolitiikan strategiat
Romanien aseman kehitys Suomessa
Finitiko romaseele.....

Nykytilanne

Suomen romaneilla on täydet kansalaisoikeudet ja -velvollisuudet. He ovat sekä suomalaisia että romaneja. He ovat aktiivisesti mukana rakentamassa suomalaista yhteiskuntaa. Suomen romaneita arvioidaan olevan 10.000. Lisäksi Ruotsin puolella asuu noin 3000 suomalaista romania. 1970-luvulla suomalainen yhteiskuntapolitiikka alkoi muuttua ja ensimmäinen syrjinnän kieltävä laki tuli voimaan. Vuosisadan alun assimilaatiopolitiikan aika oli ohi ja romanien ja saamelaisten taloudellista, sivistyksellistä ja sosiaalista asemaa alettiin parantaa yhteiskunnan erityistoimilla. Valtio ryhtyi tukemaan romanikulttuurin ja kielen opetusta 1980-luvulla.

Romaneita elää koko maassa, suurin osa kuitenkin Etelä-Suomen kaupungeissa. Suomen romanit asuvat pysyvästi paikoillaan, mutta kiertävät usein loma-aikoina. Valtaosa romaneista, kuten muistakin suomalaisista, kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Myös helluntailiikkeen ja muiden vapaiden kristillisten suuntien piirissä on uskonnollisesti aktiivisia romaneja.

Romanit ovat keskimäärin heikommassa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa kuin muut suomalaiset. Suomalaisen yhteiskunnan voimakas rakennemuutos toisen maailmansodan jälkeen on vaikeuttanut romanien selviytymismahdollisuuksia, kun vanhat ammatit ovat menettäneet merkitystään. Tämä on yksi syy romanien vaikeaan työllisyystilanteeseen ja syrjäytymiseen yhteiskunnasta. Aiemmin romanit suhtautuivat koulutukseen varauksella, koska koulu oli ollut eräs keino sulauttaa heitä pääväestöön. 1990-luvulla romanit ovat alkaneet suhtautua myönteisemmin koulutukseen. Tähän on vaikuttanut romanikielen ja kulttuurin aseman vahvistuminen. Romani-sanan käyttö on yleistynyt 1990-luvulla.

Tasa-arvoisesta oikeudellisesta asemastaan huolimatta romanit eivät ole vielä saavuttaneet Suomessa todellista tasa-arvoa pääväestöön verrattuna. Käytännössä romanit kokevat syrjintää jokapäiväisessä elämässä. Syrjintätapauksia käsitellään yleisissä oikeusistuimissa. Tosin vain murto-osa työ- ja elinkeinoelämässä esiintyvissä syrjintätapauksista viedään tuomioistuinten käsiteltäviksi.

Romanien asema Suomessa on parantunut viime vuosikymmeninä viranomaisten ja romanien yhteisten ponnistusten ansiosta. Pääväestö on oppinut ymmärtämään romanien tapoja ja kunnioittamaan heidän kulttuuriaan. Myönteisempään suhtautumiseen on vaikuttanut romanijärjestöjen aktiivinen toiminta ja pääväestölle järjestetyt erilaiset seminaarit. Romanien oman lehdistön kautta tuleva tiedotus koulutusmahdollisuuksista on myös muuttanut romaniväestön asenteita myönteisemmäksi koulutusta kohtaan. Radion romanikieliset uutiset sekä romanien osallistuminen taide-elämään ovat myös lisänneet pääväestön ymmärtämystä romaneita kohtaan.

Perusoikeusuudistus 1995

Yleinen asennemuutos näkyy vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa. Perustuslaki kieltää syrjinnän: ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Toinen tärkeä uudistus oli saamelaisten ja romanien oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Vaikka säännöksessä on mainittu erikseen nimeltä kaksi perinteistä suomalaisen yhteiskunnan vähemmistöryhmää: saamelaiset ja romanit, se koskee myös muita ryhmiä.

Perusoikeusuudistuksella romaniväestön asema turvattiin ensi kertaa lainsäädännöllä. Vaikka itse laissa puhutaan ainoastaan oikeudesta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään, niin lain perusteluitten mukaan säännös velvoittaa julkista valtaa myös tukemaan oman kielen ja kulttuurin kehittämistä. Tämä on merkittävä tuki romaniväestön aseman parantamiseksi.

Myös vuoden 1998 alusta voimaan tulleet ja kansallisella lainsäädännöllä vahvistetut kaksi Euroopan neuvoston sopimusta ovat virstanpylväitä Suomen romanien aseman vahvistamisessa. Ratifioidessaan Euroopan alueellisia vähemmistökieliä koskevan sopimuksen Suomi nimesi romanikielen ei-alueelliseksi vähemmistökieleksi. Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimuksen ratifioidessaan Suomi nimesi romaniväestön ja saamelaiset perinteisiksi kansallisiksi vähemmistöiksi.

Romaneille lain ja sopimusten tarjoama suoja on tosiasiallisesti riittämätön. Käytännössä romanit kokevat syrjintää jokapäiväisissä elämäntilanteissa. Romaninaisten voidaan katsoa kokevan ns. kaksoisyrjintää sekä sukupuolensa että etnisen taustansa ja siihen liittyvän pukeutumisen vuoksi.

Historiaa

Romanit saapuivat Ruotsin ja Baltian maiden kautta Suomeen 1500-luvulla. Tuohon aikaan Suomi kuului Ruotsin kuningaskuntaan. Myös Ruotsi-Suomen hallitusvalta suhtautui romaneihin kielteisesti. Romaneilta kiellettiin mm. kaikki kirkolliset toimitukset ja sairaanhoito. Vuonna 1637 tuli voimaan hirttolaki, joka antoi luvan tappaa Ruotsi-Suomessa tavatut romanit. Venäjän vallan aikana 1800-luvulla tavoitteena oli romanien sopeuttaminen. Romaneiden ja pääväestön kanssakäynti ruohonjuuritasolla liittyi kaupankäyntiin.

Yleinen mielipide pyrki 1900-luvun alussa sulauttamaan romanit valtaväestöön. Tämä tapahtui mm. ottamalla romanilapsia yhteiskunnan huostaan ja sijoittamalla heidät lastenkoteihin. 1900-luvun puoleen väliin saakka tavoitteena oli romanien sulauttaminen pääväestöön.

Suomen itsenäistyessä 1917 kaikki kansanryhmät saivat Suomen kansalaisuuden. Ruotsinkielisen vähemmistön kulttuuriset ja kielelliset oikeudet taattiin tuolloin. Romanien osallistumisella Suomen käymiin sotiin 1939 - 1945 on ollut vahva merkitys romanien suomalaiselle identiteetille. Romaneilla Suomessa on kaksoisidentiteetti: he tuntevat olevansa sekä suomalaisia että romaneita. Suomalaiset romanit katsovat olevansa ensisijaisesti kansallinen vähemmistö. He perustelevat tätä sillä, että ovat asuneet Suomessa jo 1500-luvulta lähtien. He ovat siis suomalaisia siinä, missä muutkin.

Kieli ja kulttuuri

Romanikielen puhujia oli aiemmin Suomessa runsaasti. Tuolloin kirjoitetun materiaalin puuttuminen ei haitannut kielen säilymistä. Romanikielen aseman heikkenemiseen on ollut monia syitä. Yksi näistä on ollut yleinen kielteinen asennoituminen romanikieleen tämän vuosisadan alkupuolen politiikassa, joka johti siihen että romanikieltä ei käytetty julkisesti, eikä sitä opetettu kouluissa. Toinen on se, että vanhemmat olivat aiemmin riippuvaisia talviaikaan yöpymisen mahdollisuudesta pääväestön tiloilla. Oli tärkeämpää päästä suojaan kylmyydeltä kuin puhua romanikieltä. Nuorempien romanien pääkieleksi tuli vähitellen suomi. Eri sukupolvia käsittävästä suurperheestä on tultu pieneen ydinperheeseen, jolloin eri sukupolvien läheinen vuorovaikutus vähenee. Romanikieltä käyttää eniten vanhempi väestö. Keski-ikäiset ja nuoret käyttävät päivittäin pääasiallisesti suomea, mutta he ymmärtävät puhuttua romanikieltä. Viime vuosina pidettyjen kieliseminaarien, romanikielen kesäkoulujen sekä romanikielen kurssimuotoisen opettajakoulutuksen perusteella on todettu romanikielen taitajia olevan kuitenkin enemmän kuin on aikaisemmin oletettu.

Romanikielen opettajien kurssimuotoinen koulutus, romanikielinen oppimateriaalituotanto sekä 1989 alkanut romanikielen opettajien työskentely kouluissa on elvyttänyt romanikielen käyttöä. Se on myös lisännyt mm. romanikielisten artikkeleiden määrää romaniväestön lehdissä. Romanikieliset uutiset kerran viikossa valtakunnallisessa radiossa ovat vaikuttaneet positiivisesti kieleen ja sanaston modernisoimiseen.

Suomen romanikielen sanastoa alettiin kerätä talteen jo 1700-luvun loppupuolella. Kirjallisen romanikielen kehittäminen alkoi Suomessa 1960-luvun lopulla. Romanikielellä on ilmestynyt ammatilliseen aikuiskoulutukseen tarkoitettu alkeisoppikirja, aapinen peruskoulujen käyttöön, romani-englanti-suomi -sanakirja, romanikielen opettajien opas ja kielioppi, romanikielinen lastenlaulukirjanen, virsikirja ja osia Raamatusta. EU:n tuella on tallennettu romanien elämäkertoja ja satuja. Tavoitteena on työstää oppikirjoja tämän materiaalin pohjalta.

Romanikulttuurin tavoitteena on kasvattaa lapsista vastuuntuntoisia yhteisöä ja perhettä kohtaan, oman kielen ja kulttuurin tuntevia, kulttuurin henkisen sivistyksen ”sielunsivistyksen” omaavia ja kaikkien kanssa hyvin toimeentulevia ihmisiä. Romanilapsi kasvatetaan kunnioittamaan vanhempiaan ja samalla lapsi oppii romanitapoja. Kasvatuseroavat jonkin verran suomalaisista. Romanikasvatuksen tavoitteena on ulospäin suuntautunut, sosiaalisesti taitava lapsi. Hyvinä asioina pidetään tunteiden lämpöä, perheen yhteenkuuluvuutta ja yhteydenpitoa muihin romaneihin.

Asuminen

Aikaisemmin romanit elivät ns. laajennetussa ydinperheessä kiertelävää elämää viettäen. Isän, äidin ja lasten lisäksi perheeseen kuului isovanhempia ja muita lähiomaisia. Yhteiskuntarakenteen muuttuminen toisen maailmansodan jälkeen maatalousyhteisöstä kaupunkikeskeisemmäksi on muuttanut romaneiden asumisolosuhteita. Perheet ovat pienempiä ja sukupolvien välinen vuorovaikutus on vähentynyt. Isovanhemmilla ei juuri ole mahdollisuuksia tapaperinteen siirtämiseen eikä kielen opettamiseen lastenlapsilleen. Ydinperhe asuu yleensä kunnallisissa kerrostaloissa.

Vielä 1960-luvulla romaniväestön asumisolosuhteet olivat hyvin heikot. 1970-luvun alussa valtiolla oli erityismääräraha asuntojen hankkimiseksi romaneille. Tällä valtionhallinnon toimenpiteellä oli myös vahva sosiaalis-yhteiskunnallinen viesti kunnille. Niiden piti ottaa vastuuta romaniperheiden asumisen ratkaisemisesta ja siten mahdollistaa lasten koulunkäynti. Vuosina 1975-1981 romanien asumista parannettiin erityisasuntolainalla, jonka avulla sekä kunnat että yksityiset romanit saivat valtion tukemaa lainaa. 1980-luvulla noin 20 % romaniruokakunnista asui vielä puutteellisesti.

Ympäristöministeriö teki yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa vuonna 1996 selvityksen romanien asuntotilanteesta. Sen mukaan suurin osa romaneista asuu (sosiaalisin perustein) aravavuokra-asunnoissa. Joka kolmas romanihakijoista oli kiireellisessä asunnon tarpeessa. Asuntojen hakutilanteissa törmätään usein ennakkoluuloihin. Mutta Suomessa on myös kuntia, joissa yhteistyö romanien ja viranomaisten kanssa toimii hyvin.

Asumisen taso on sama kuin vastaavissa asumismuodoissa elävien pääväestöön kuuluvien. Romanien on syntyperänsä, olemassa olevien ennakkoluulojen ja heikomman taloudellisen asemansa vuoksi erittäin vaikea saada asuntoa yksityisiltä markkinoilta. Asuntotilanne on kiristynyt koko maassa. Tämä näkyy myös romanivähemmistön asuntokysymysten vaikeutumisena.

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Romanikulttuuriin kuuluu voimakas perheen tuki ja turva. Romaneilla ei ole aina tietoa siitä, mitä sosiaali- ja terveyspalveluja on saatavilla ja miten niitä haetaan. Sosiaali- ja terveyspalveluissa tulee ottaa huomioon romanien oma kulttuuri ja kieli. Kuitenkin hoito- ja hoivatyö sekä avo- että laitoshoidossa tapahtuu edelleen valtaväestön ehdoilla. Romaniväestön palvelujen parantamiseksi tulisi romaneja ottaa sosiaali- ja terveysalan koulutukseen nykyistä enemmän.

Romanien heikko taloudellinen asema ja huonot asunto-olosuhteet heijastuvat vieläkin vanhemman ja keskipolven terveydentilaan. Romanit sairastavat enemmän kuin muut suomalaiset. Tavallisesti suku huolehtii sairaista ja vammaisista. Heitä ei sijoiteta mielellään laitoksiin. Terveystieteiden koulutuksessa on jo jonkin verran tietoa romanikulttuurista ja terveydenhuollon ammattilaisille on tehty opaskirjanen.

Lasten päivähoito ja koulunkäynti

Romanilasten kunnallinen päivähoito on lisääntynyt viime vuosien aikana. Tämä johtuu suurelta osin nuorten naisten hakeutumisesta ammatilliseen aikuiskoulutukseen ja työelämään. Myös joihinkin päiväkoteihin on palkattu romaneja töihin. Näin myös romanilapset kokevat päiväkodin kotoisammaksi. Päivähoidon kasvatustavoitteisiin kuuluu mm. romanien oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä kodin kanssa. Näin lasten valmiudet koulun aloittamiseen paranevat. Päivähoidon ja esiopetusta koskevan lainsäädännön muuttuminen asettaa kyseisten alojen koulutukselle uuden vähemmistöjä koskevan kehitystavoitteen sekä materiaalituotannon tarpeen.

Suurin osa romanilapsista on kotihoidossa, koska se vastaa parhaiten vanhempien perinteisiä kasvatustavoitteita. Mutta romaniväestön perinteisten ammattirakenteiden uudistuminen lisää kunnallisen päivähoitoa. Kuntien asema tiedon välittäjänä kuusivuotiaiden esiopetusvaiheesta on erityisen merkittävä juuri vähemmistölasten kohdalla.

Romanikielen opetus peruskouluissa alkoi 1989 romanikielen opettajien aloitteesta.

Opetuksen järjestämistä on haitannut opettajien puute ja puutteellinen romanin kielen opettajien koulutus.

Koulussa voidaan oppilaille opettaa romanikieltä äidinkielenä kaksi tuntia viikossa tai vastaavasti antaa kokonaisopetusta mahdollisuuksien mukaan omalla äidinkielellä. Opetusryhmässä tulee olla vähintään neljä lasta.

Vuodesta 1999 alkaen koulun opetuskieli on joko suomi tai ruotsi, mutta opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Äidinkielenä opetetaan suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Vanhempien valinnan mukaan lapselle voidaan opettaa myös romanin kieltä. Lainsäädäntö antaa mahdollisuuden kirjoittaa romanikieli toisena äidinkielenä ylioppilaskirjoituksissa.

Perusoikeusuudistuksen ja koululainsäädännön uudistuksen tavoitteena on ollut koulutuksen yhdenvertaisuus maan eri osissa sekä vähemmistöjen aseman ja oikeuksien vahvistaminen. Romanilasten koulunkäynti on selvästi parantunutkin uudistuksen myötä. Peruskoulua käyvillä romanilapsilla on kuitenkin edelleen enemmän koulunkäyntivaikeuksia kuin muilla lapsilla. Ne johtuvat mm. syrjinnästä ja romanikulttuurin erityispiirteiden unohtamisesta. Romanikoti ei myöskään yleensä tunne koulun työskentelyperiaatteita ja opetuksen tavoitteita. Monilla vanhemmilla on itsellään kiertolaishistorian seurauksena heikko koulutausta. Siksi lapsen tukeminen ja motivoiminen opiskeluun on kodille vaikeaa. Myös kodin ja koulun välinen kulttuuriristiriita jättää usein lapsen yksin.

Romanikodin käyttämä suomen kieli on sanastoltaan ja käsitteistöltään suppeampi kuin pääväestöllä suomen kieli. Romanilasten piilossa oleva ”puolikielisyys” on usein syynä romanilasten kouluvaikeuksiin. Oman vähemmistökielen puutteellinen hallinta sekä pääväestön kielen heikko hallinta aikaansaavat syrjäytymistä. Koska lasten pohjakoulutus jää heikoksi, jatko-opintojen ja ammatillisen koulutukseen pääsy vaikeutuu. Tämä selittää osaltaan romanien vaikeudet sijoittua työelämään.

Esikoulun valmentava tehtävä onkin romanilasten kannalta tärkeä lenkki, joka vähentää kulttuurien välistä törmäystä sekä lisää romanilasten kielellisiä valmiuksia osallistua opetukseen. Koulun tuleekin jatkossa panostaa lapsen oman kulttuuritaustan tukemiseen.

Opettajakoulutusta pitäisi myös uudistaa niin, että suvaitsevaisuus ja vähemmistötietous nousisivat kunniaan. Myös opetusmateriaaleihin tulee sisällyttää tietoa romanivähemmistöstä, heidän kulttuuristaan sekä historiastaan. Romanin kielen opetuksen vakiinnuttaminen on parantanut romanilapsen asemaa kouluissa, joissa opetusta annetaan. Myös jatko-opiskelumahdollisuuksien kannalta kaksikielisuuden tukeminen on tärkeää. Romanilapset ovat osallistuneet innokkaasti romanikielen opetukseen ja jopa kouluun kyllästyneet lapset ja nuoret ovat löytäneet oppimisen ja koulunkäynnin mielekkyyden. Romanikielen opettaja toimii välittäjänä pääväestön ja romanien välillä sekä muuttaa samalla lasten ja vanhempien suhtautumista koulumyönteisemmäksi.

Muodollisesti pätevistä romanikielen opettajista ja päivähoitajista on pulaa. Tämä on osaltaan vaikeuttanut sekä päivähoiton että romanikielen opetuksen kehittämistä romaneiden tarpeita vastaaviksi. Romaneita on koulutettu näihin tehtäviin ja muodolliset pätevyysvaatimukset korvattu etsimällä tehtäviin innostuneita ja sopivia ihmisiä. Kokemukset ovat myönteisiä.

Romaniväestön jatkokoulutusta varten on vuonna 1997 hyväksytty tutkintorakenteeseen romanikulttuurin ohjaajan tutkinto ja erityisohjaajan tutkinto. Tavoitteena on, että erityisohjaaja voisi erikoistua esimerkiksi romanin kielen opetukseen.

Työvoimakoulutus

Työvoimaviranomaiset ovat yhteistyössä romanien kanssa järjestäneet yli kahdenkymmenen vuoden ajan ammatillista aikuiskoulutusta romaneille. Tämä yhteistyö on auttanut sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin eli perinteisten ammattirakenteiden uudistamiseen nykypäivän tarpeita vastaavaksi. Tämän päivän suosituimmat koulutusalat ovat: sosiaali- ja terveydenhuolto, romanikielen opettajien ja nuoriso-ohjaajien koulutus sekä tietotekniikka ja musiikkiala.

Suomen Romako on työvoimahallinnon ja Euroopan sosiaalirahaston yhteisprojekti, joka on tarkoitettu koulutukseen tai työmarkkinoille haluaville romaneille. Tavoitteena on rakentaa toimenpidekokonaisuus, jonka avulla mahdollistuu romanien työelämän tasa-arvoisuus. Yksilöllisellä alkutilanteen arvioimisella selvitetään jokaisen valmiudet ja mahdollisuudet sekä koulutukseen että työhön. Projekti päättyy vuoden 2000 lopussa.

Ammatillisen aikuiskoulutuksen ansiosta romanien koulutustaso on parantunut. Romanin on helpompi osallistua koulutukseen, kun opiskeluryhmässä on muita romaneja. Suuri osa romaneista haluaa lisää ammatillista koulutusta. Romaniväestön asema työmarkkinoilla on edelleen vaikea.

Osallistuminen ja järjestötoiminta

Romanien oman järjestötoiminnan kehittyminen tekee heistä näkyviä oman kansansa edustajia, joiden mielipiteitä yhteiskunnassa kuunnellaan. Romaniasiain neuvottelukunnan ponnistelujen ansiosta romanit ovat mukana yhteiskunnan päätöksenteossa sekä valtakunnan tasolla että paikallistasolla. Mutta paljon on vielä tehtävää. Yksi suomalaisen yhteiskunnan haasteita onkin tukea romaneja osallistumaan demokraattiseen päätöksentekoon. Viime vuosina on kunnallisvaaleissa muutamia romaneja tullut valituksi kotikuntiansa valtuustoihin ja lautakuntiin. Romaneilla on viisi omaa valtakunnallista järjestöä.

Vanhin järjestö on Romano Missio ry, joka perustettiin 1906. Romano Missio on lastensuojelu ja sosiaalialan palvelujärjestö, joka tarjoaa lastensuojelupalveluja ja toimii kristillisten arvojen pohjalta. Se ylläpitää lastenkotia ja kahta perhekotia. Järjestö tekee yhteistyötä evankelis-luterilaisten seurakuntien kanssa mm. järjestämällä kesäleirejä romaneille ja romaninkielisiä jumalanpalveluksia. Romano Missio julkaisee viisi kertaa vuodessa ilmestyvää lehteä, jossa on myös romanikielisiä kirjoituksia.

Suomen Vapaa Romanilähetys ry. perustettiin 1964. Yhdistys julkaisee neljä kertaa vuodessa pääosin suomenkielistä Elämä ja valo

-nimistä lehteä, joka sisältää myös romanikielisiä artikkeleita. Yhdistys järjestää hengellisiä tilaisuuksia, lasten ja nuorten leirejä ja seminaareja.

Suomen Romaniyhdistys ry. perustettiin 1967. Yhdistys keskittyy yhteiskunnallisten asioiden ajamiseen kuten syrjintä- ja ihmisoikeuskysymyksissä poliittisten kanavien ja lehdistön kautta.

Romaniyhdyshenkilöasiain yhdistys RYHDYS aloitti toimintansa vuonna 1993. Se kehittää opetushallituksessa toimivan koulutusyksikön kanssa yhdyshenkilöinä toimivien romanien verkostoa. Yhdyshenkilö toimii kuntien - paikallishallinnon viranomaisten ja romanivähemmistöön kuuluvien välillä yhteistyöhenkilönä, auttaa romaneja hoitamaan asunto-, työllisyys- ja koulutuskysymyksiään sekä järjestää tiedotustilaisuuksia romanikulttuurista.

Gypsies Future - Nuorten Romanien Tukiyhdistys perustettiin vuonna 1996. Yhdistyksen tarkoituksena on laitoksissa ja sijaisperheissä kasvaneiden ja niissä parhaillaan asuvien romanilasten ja -nuorten tukeminen.

Köyhyys ja syrjäytyminen vähentävät ihmisen mahdollisuuksia osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon. Osallistumisen ja kumppanuuden periaatteet sisältävät sen, että paikallisten ja kansallisten osapuolien, julkisen ja yksityisen sektorin sekä kaikkien ihmisten tulee toimia yhdessä syrjäytymisen syiden ehkäisemiseksi. Osallistuminen edellyttää tietoa ja kykyä hahmottaa asioita. Romanien yhteiskunnallisen tiedon saanti on ollut sattumanvaraista.

Kansainvälinen yhteistyö ja ihmisoikeuspolitiikka

Suomen ja Ruotsin viranomaiset ja romanijärjestöt ovat olleet yhteistyössä vuodesta 1969 lähtien. Myös Pohjoismaiden ministerineuvosto on käsitellyt näitä yhteistyökysymyksiä. Tämä yhteistyö on tärkeää, koska noin 3 000 suomea puhuvaa romania asuu Ruotsissa ja maiden välillä on jatkuvaa muuttoliikettä. Romanien omana pohjoismaisena yhteistyöelimenä Ruotsissa toimii Romernas Riksförbund. Tällä romanien keskusjärjestöllä on lähes kaksikymmentä jäsenjärjestöä.

Kansainvälinen Romani Union perustettiin vuonna 1971 ja Suomen romanit ovat seuranneet sen toimintaa alusta lähtien. Suomen romanit osallistuvat vuosittain myös romanien suuriin uskonnollisiin tapahtumiin eri puolilla Eurooppaa.

Yhdistyneet kansakunnat (YK), Euroopan unioni (EU) ja Euroopan neuvosto (EN) sekä muut kansainväliset järjestöt kiinnittävät nykyisin entistä enemmän huomiota kansallisten vähemmistöjen asemaan ja suojeluun. Suomen romanit ja viranomaiset ovat aktiivisesti mukana tässä työssä.

Suomen ulkoministeriö tukee taloudellisesti Euroopan neuvoston romaniasiantuntijatyöryhmän työskentelyä (MG-S-ROM). Suomen lisäksi myös Hollanti on tukenut MG-S-ROM -työryhmän työskentelyä taloudellisesti. Euroopan neuvoston asiantuntijatyöryhmän tehtävänä on romanien koulutus-, asumis-, työllisyys- ja sosiaalisten kysymysten seuranta sekä suosituksen laatiminen jäsenmaille näiltä alueilta. Se selvittää myös syrjintä- ja ihmisoikeusloukkauksia.

Suomalaiset ovat yhteistyössä Euroopan neuvoston ja Euroopan turvallisuus ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) kanssa tehneet ”Suomen mallia” tunnetuksi Euroopassa. Tätä kautta Suomen romaniväestön osallistuminen itseään koskevaan päätöksentekoon on vaikuttanut myönteisesti myös muiden Euroopan maiden romanien aseman kehittämiseen. ETYJ:n ja Euroopan neuvoston tavoitteena on ollut viime vuosina kehittää muihin eurooppalaisiin maihin valtionhallinnon ja romanivähemmistön yhteistyöelintä Suomen mallin mukaan.

EU:ssa Suomi on nostanut romaniväestön ihmisoikeuskysymyksiä esiin. Suomi on esimerkiksi myötävaikuttanut koko Euroopan romaniväestön asemaa parantavien ohjeiden laatimiseen (Guiding principles for improving the situation of Roma). Niillä selvennetään Amsterdamin sopimuksen syrjintäartikkelia 13. Kansainvälisessä yhteistyössä Suomen tavoitteena on kehittää Euroopan neuvoston, Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön, Euroopan unionin ja YK:n yhteistyötä romanivähemmistöä koskevissa asioissa.

Ulkoasiainministeriön osuus ihmisoikeuspoliittisen linjan valmistelussa on ollut tärkeä myös romaneille. Suomen ihmisoikeuspolitiikan yhtenä painopistealueena on seurata ja tukea romanivähemmistön tasa-arvoisen aseman kehittymistä niin kotimaassa kuin Euroopassakin. Koska romaniasian neuvottelukunnalla on Suomessa virallinen asema, sillä on mahdollisuus vaikuttaa ihmisoikeuspolitiikkaa koskeviin suomalaisiin kannanottoihin. Neuvottelukunnalla on myös tilaisuus ottaa kantaa Suomen laatimiin maaraportteihin ja tuoda niiden kautta tärkeitä asioita yleiseurooppalaiseen keskusteluun.

Romaniasian neuvottelukunta

Valtioneuvosto asetti vuonna 1956 Mustalaisasiain neuvottelukunnan sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen. Vuonna 1989 neuvottelukunnasta tuli pysyvä, sen tehtäväkenttä laajeni ja nimi muutettiin romaniasiaain neuvottelukunnaksi. Se toimii Suomessa romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Puolet neuvottelukunnan 18 jäsenestä edustaa romaniväestöä ja muut jäsenet valtion keskushallintoa.

Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu:

- seurata romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehittymistä, sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa
- tehdä aloitteita romaniväestön taloudellisten, koulutuksellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten elinolosuhteiden parantamiseksi, sekä romaniväestön työllistymisen edistämiseksi
- toimia kaikkinaisen syrjinnän poistamiseksi
- edistää romanikieltä ja kulttuuria
- osallistua kansainväliseen yhteistyöhön romanien olosuhteiden parantamiseksi.

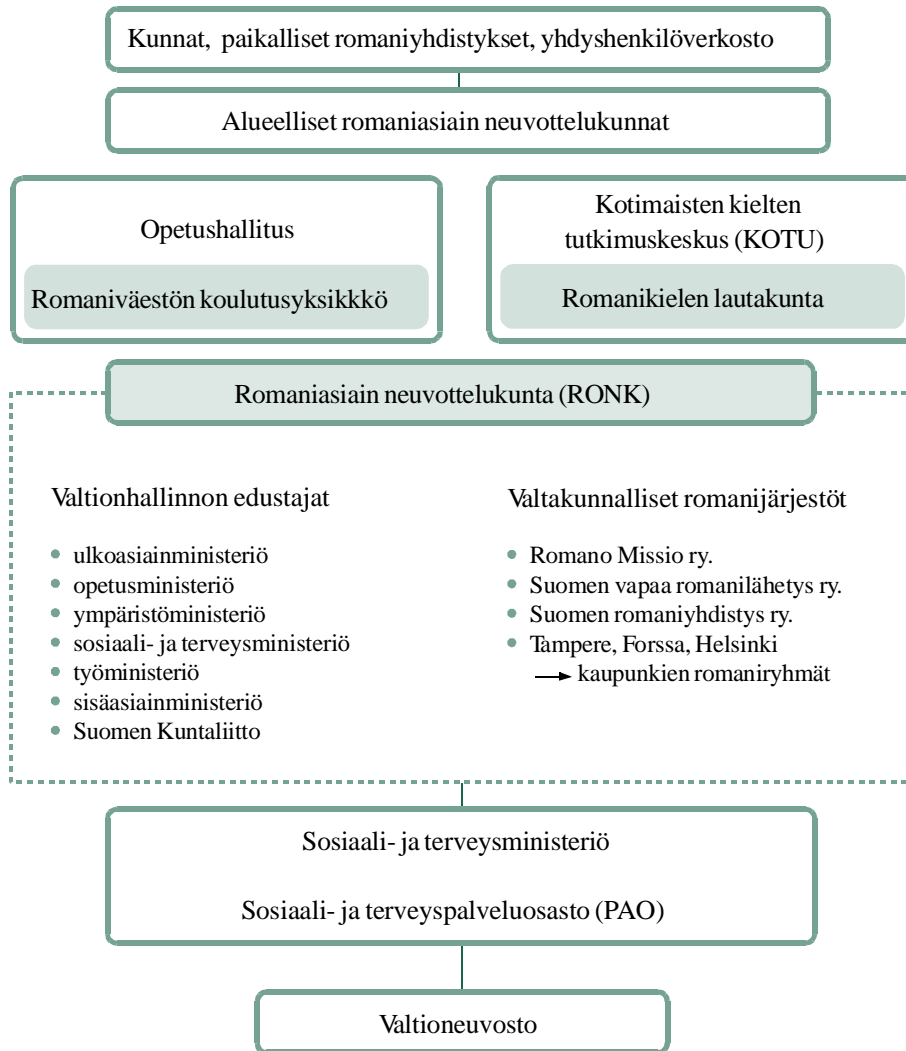
Neuvottelukunta on vaikuttanut Suomen lainsäädännön ja hallinnon kehittämiseen romaneja koskevissa asioissa. Neuvottelukunta teki aloitteen rotusyrjinnän kiellon ottamisesta rikoslakiin ja myötävaikutti romaniväestöä koskevan erityisasuntolain aikaansaamiseksi 1970-luvulla. Neuvottelukunnan aloitteesta perustettiin myös romaniväestön ammatillisesta koulutuksesta vastaava yksikkö 1992, josta myöhemmin tuli Romaniväestön koulutusyksikkö. Sen tehtäviin kuuluu mm. romaniväestön oppimateriaalituotannon ja ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittäminen. Muita tällaisia myönteisen yhteistyön tuloksia ovat esimerkiksi Suomen perusoikeusuudistuksessa 1995 perustuslakiin lisätty vähemmistöjä koskeva maininta romanikielen ja kulttuurin huomioonottamisesta.

Neuvottelukunnan työskentelyn painopistealueita ovat:

- romanivähemmistön osallistumisen lisääminen
- perusoikeuksien ja muun säädöspohjan vahvistaminen
- romanikielen ja kulttuurin huomioon ottaminen päivähoitossa ja koulutuksessa
- romaniväestön koulutustason parantaminen
- sosiaali- ja terveydenhuollon kysymyksistä ja kulttuurin erityispiirteistä tiedottaminen

- asuntoasioissa yhteistyön kehittäminen romanien, asuntoviranomaisten ja kuntien välillä lääninhallituksiin ja kuntiin suuntautuvalla tiedotustoiminnalla
- romanipolitiikan toimintalinjojen selkeyttäminen ja romanivähemmistön aseman vahvistaminen
- kansainvälisen yhteistyön kehittäminen romaniväestöä koskevilla kysymyksillä

Romaniasiain hallinto Suomessa

Alueelliset neuvottelukunnat

Romaniasiain neuvottelukunnan aloitteesta vuonna 1996 lähti liikkeelle alueellisten neuvottelukuntien kokeiluprojekti, jonka tarkoituksena oli romaniväestön aseman parantaminen osallistumismahdollisuuksia lisäämällä. Neuvottelukunnat tekevät työtä sekä läänin että paikallishallinnon viranomaisten kanssa ja ne on sijoitettu lääninhallintojen yhteyteen. Ne levittävät oikeata tietoa, edistävät suvaitsevaisuutta ja torjuvat ennakkoluuloja. Niillä on myös mahdollisuus sovitella erimielisyyksiä viranomaisten ja romanien välillä. Alueellisista neuvottelukunnista on tullut romaniväestön ja viranomaisten yhteistyöelimä.

Ne eivät toimi etujärjestöinä, jotka puolustaisivat romanien oikeuksia valtaväestöä vastaan. Vähemmistön osallistuminen päätöksenteossa on osaltaan lisännyt moniarvoisuutta ja läheisyysperiaatteen toteutumista paikallistasolla.

Romaniväestön koulutusyksikkö

Romaniväestön koulutusyksikkö toimii opetushallituksen yhteydessä. Toimintaa ohjaa johtoryhmä. Romaniväestön koulutusyksikön toiminta rahoitetaan aikuiskoulutuksen määrärahoista. Toiminta perustuu eduskunnan, hallituksen ja opetusministeriön kannanottoihin. Lisäksi opetushallituksen työjärjestykseen on kirjattu yhdeksi tehtäväksi kieli- ja kulttuurivähemmistöjen opetukseen liittyvät asiat.

Romaniväestön koulutusyksikön tehtävänä on:

- romaniväestön valtakunnallisen koulutuksen kehittäminen ja toteuttaminen
- romanikielen ja -kulttuurin edistäminen
- valistus- ja tiedotustoiminta

Koulutusyksikkö järjestää seminaareja ja kursseja sekä yhteistyössä eri viranomaisten kanssa neuvottelupäiviä ja tiedotustilaisuuksia romaneille ja pääväestölle. Julkaisutoiminnan avulla koulutusyksikkö tiedottaa tehtävistään ja toiminnoistaan. Kansainvälistä yhteistyötä romanien koulutusta koskevissa asioissa kehitetään, samoin tietopalvelua ja tukitoimintaa. Yksikkö tarjoaa myös asiantuntija- ja ohjauspalveluja.

Koulutusyksikön aikaansaamia valtakunnallisia romanien koulutusta koskevia parannuksia ovat: peruskoulun valtakunnallinen romanikielen opetussuunnitelma vuonna 1992 ja sen uudistus vuonna 1995 sekä lukion valtakunnallinen romanikielen opetussuunnitelma vuonna 1998. Opetusministeriö hyväksyi vuonna 1997 romanikulttuurin ohjaaja -tutkinnon ja romanikulttuurin erityisohjaaja -tutkinnon Suomen ammatilliseen tutkintorakenteeseen.

Romanikielen lautakunta

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteydessä toimii romanikielen lautakunta. Lautakunnan tehtävänä on romanikielen kehittäminen, huolto ja tutkimus. Tutkimuskeskus on järjestänyt yhteistyössä romaniasiain neuvottelukunnan, romaniväestön koulutusyksikön ja Suomen romaniyhdistyksen kanssa vuosittain romanikielen seminaareja.

Romanipolitiikan strategiat

Vuonna 1999 sosiaali- ja terveysministeriö asetti kaksi henkilöä selvittämään romanien asemaa. Selvitykseen liittyi romaniyhdistyksille suunnattu kysely.

Romanipolitiikan strategiat -selvityksessä päädyttiin siihen, että romaniväestön taloudellis-sosiaalinen asema on heikosta koulutuksesta, yleisestä ennakkoluuloisuudesta sekä syrjinnästä johtuen heikko. Täyden ja tehokkaan tasa-arvon toteutuminen taloudellisella, sosiaalisella, poliittisella ja kulttuurin alueella on vielä puolitiessään, vaikka se lainsäädännössä perusoikeusuudistuksella ja kansainvälisin sopimuksin onkin turvattu. Valtion ja kuntien toimenpiteet todellisen tasa-arvon saavuttamiseksi ovat olleet riittämättömiä. Tosiasiallisen tasa-arvon saavuttaminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen edellyttävät huomattavaa panostusta romanilasten koulutukseen, valtaväestön ennakkoluulojen vähenemistä ja viranomaisten koulutusta suhteessa etnisiin vähemmistöihin. Romanien kulttuuria ei vielä nähdä Suomessa rikkautena, jonka säilyminen on

itseisarvo. YK:n, EU:n ja EN:n sekä muiden kansainvälisten organisaatioiden huomio on yhä enemmän kiinnittynyt vähemmistökansojen suojeluun.

Mahdollisuus romanikielen opetukseen tulee alkaa päivähoidosta ja esiopetuksesta ja sen tulee jatkua peruskoulussa ja aikuiskoulutuksessa. Kouluissa kieliopetusryhmät tarjoavat mahdollisuuden tukea romanilasten ja -nuorten identiteettiä. Koulutus on tehokkain tapa ehkäistä romaniväestön syrjäytymistä. Usein syrjäytyminen alkaa jo lapsuudessa, jolloin romanilapsi jää valtaväestön lapsiin nähden monessa suhteessa huonompaan asemaan, esim. kielellisesti. Vuonna 1995 voimaan tullutta päivähoitoasetuksen muutosta tulee toteuttaa kunnissa. Päivähoitoon ja esiopetukseen tulee tuottaa lisää materiaalia romanikulttuurista, ja valtionosuus kunnille on ”korvamerkittävä” romanien koulutuksen osalta.

Selvityksen keskeisin osa on romaniväestön osallistumisen ja vaikuttamisvaihtoehtojen löytäminen. Romanit ovat aikaisemmin tietoisesti vältäneet osallistumista yhteiskunnallisiin asioihin, koska ovat pelänneet sen tuhoavan romanikulttuurin. Nykyään asenteet ovat muuttumassa romaniväestössä, jonka enemmistö katsoo osallistumisen olevan mitä parhaita oman identiteetin suojelua. Selvitysmiehet katsovat, että romanien oma keskusjärjestö olisi valtakunnallisesti tärkeä vaihe romanien yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa. Kuntatasolla romanipolitiikan suuntaviivat tulee toteuttaa yhteissuunnittelulla, jossa ovat mukana romanien edustajat, poliittiset päätöksentekijät sekä viranhaltijat. Kuntiin, joissa asuu vain vähän romaneja, tulee asettaa romaniyhdyshenkilö kahdensuuntaisen informaation välittäjäksi. Läänintasolla keskeinen toimenpide on alueellisten romaniasiain neuvottelukuntien vakinaistaminen.

Selvityksessä esitettiin myös, että romaniasiain neuvottelukunta (RONK) siirrettäisiin opetusministeriöön.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö asetti syksyllä 2000 työryhmän pohtimaan romanipolitiikan hallinnon kehittämiskysymyksiä ja tekemään niistä tarvittavat muutosesitykset lainsäädäntöön.

Romanien aseman kehitys Suomessa

1540-1750	maastakarkotus ja hirttolaki, evankelis-luterilainen kirkko kielsi romaneilta sakramentit ja muut kirkolliset palvelut
1750-1850	asenteitten lientyminen
1850-1900	kielteinen erottelu lisääntyi, mm. romaneja koskeva irtolaislaki
1900-1969	hirttolaki päättyi; ensimmäinen romanipolitiikan selvitys 1901, sulauttamispolitiikan aikaa • vuonna 1952 arvioitiin, että tuhat romanilasta tarvitsee lastenkotipaikan, lapsia otettiin pois vanhemmiltaan ja pakkosijoitettiin• romanikieltä ei saanut puhua julkisesti, kulttuurin sulauttaminen oli myös tavoitteena; politiikan muutos tapahtui 1960-luvun lopussa assimilaatiopolitiikasta luovuttiin ja tilalle kehittyi sosiaalipolitiikka• romanijärjestöt aktivoituivat
1970-1990	ensimmäinen syrjinnän kieltävä laki; romaniväestön yhteiskunnallinen herääminen, sosiaali-, koulutus- ja kulttuuripoliittisten toimenpiteitten aikaa, asunto-olosuhteita alettiin parantaa, aikuiskoulutus käynnistyi, romanikielen kehittäminen ja opetus peruskouluissa alkoi
1991	kansainvälinen yhteistyö vahvistuu vähemmistöjä koskevissa ihmisoikeuskysymyksissä; pääväestö arvioi uudelleen romanien asemaa, romanien oma identiteetti vahvistuu; perusoikeuskomitea ehdotti perustuslakiin vähemmistöjen asemaa turvaavaa säädöstä, jonka mukaan romaneilla on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan ja kieltään, perusoikeustyöryhmä yhtyi komitean esityksiin.
1995	uusi perustuslaki vahvistettiin, siinä kiellettiin mm. syrjintä syntyperän perusteella; romaniväestön oikeus omaa kieleen ja kulttuuriin turvattiin; • koululakia muutettiin siten, että koulussa voidaan oppilaalle opettaa romanikieltä äidinkielenä tai opetusta voidaan antaa myös romanikielellä

- päivähoitoasetuksen kasvatustavoitteisiin lisättiin romanien oman kielen ja kulttuurin tukeminen yhteistyössä romanien kanssa
 - Romanikieliset radiouutiset valtakunnan verkossa kerran viikossa alkoivat.
- 1997 kotimaisten kielten tutkimuskeskusta koskeva laki uudistettiin siten, että laitoksen tehtäviin kuului myös romanikielen tutkimus ja huolto, perustettiin romanikielen lautakunta, johon kuuluu neljä romanijäsentä;
- 1998 Suomi allekirjoitti kaksi merkittävää kansainvälistä vähemmistöjen oikeuksia turvaavaa sopimusta:
- Euroopan Neuvoston alueellisia- ja vähemmistökieliä koskeva peruskirja, siinä Suomi nimeää romanikielen perinteiseksi ei-alueelliseksi vähemmistökieleksi;
 - Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus, allekirjoituksen yhteydessä Suomi nimesi romaniväestön yhdeksi perinteiseksi vähemmistöksi
- 1999 Oy Yleisradio Ab:sta annettua lakia uudistettiin, siten ohjelmatoiminnassa tulee kohdella yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielisiä, sekä tuottaa palveluja saamen-, romani- ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muille kieliryhmille
- Koululainsäädännön kokonaisuudistus:
 - oman äidinkielen opetusta kaksi tuntia viikossa, jos opetusryhmässä on vähintään neljä lasta
 - vähemmistökielillä kuten saamalla, romanikielellä ja viittomakielellä on mahdollista saada kokonaisopetus mahdollisuuksien mukaan omalla äidinkielellä järjestettynä
 - Kaksi selvitysmiestä tekee selvityksen Romanipolitiikan strategiat sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta
- 2000 Sosiaali- ja terveysministeriö asettaa ministeriöiden välisen työryhmän pohtimaan Romanipolitiikan strategiat -selvityksen esityksiä romaniasioiden hoitoa koskevan hallinnon ja lainsäädännön uudistamisesta ministeriö-, lääni- ja kuntatasolla